

ISSN 1301-7667

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

OLBA

II

(ÖZEL SAYI)
I.CİLT

I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu
Bildirileri

MERSİN 1999

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - II

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of Olba:

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TÜRKİYE

e-mail: Kilikia@usa.net

Tel: 0.90 324 361 00 01 (10 hat) / 162

Fax: 0.90 324 361 00 46

ISSN 1301-7667
MERSİN 1999

ÖNSÖZ

Mersin Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olan "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi"nin düzenlemiş olduğu "I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu"nın bildirilerini içeren bu kitabın basımını sağlayan Mersin Üniversitesi Rektörü sayın Prof. Dr. Uğur Oral'a teşekkürü borç biliriz.

"I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" 1-4 Haziran 1998 tarihleri arasında Mersin Üniversitesi Rektörlüğü, "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM)" tarafından düzenlenerek Fen ve Edebiyat Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilmiştir. Hergün 9.30 - 18.00 saatleri arasında yapılmış olan konuşmalar, sempozyumun son günü olan 4 Haziran'da Kanlıdivane (Kanytelleis)'ye düzenlenmiş bir gezi ile son bulmuştur.

Prehistorik çağlardan İslami döneme kadar tüm dönemleri kapsayan bildiriler, konularına göre belli günlere bölünmüşlerdi: İlk gün Kilikia Arkeometrisi , Prehistoria ve Protohistoria'sı, ikinci gün Protohistoria'ya devam edilerek Klasik ve Hellenistik Yunan Kilikia Arkeolojisine geçiş, üçüncü gün Hellenistik ve Roma Kilikiası ile numismatik, epigrafik ve filolojik açıdan Kilikia, son gün ise bölgenin Bizans ve İslami dönemleri incelenmiştir.

Bildiriler, bölgede kazı, yüzey araştırması ya da bilimsel veriler ile kütüphane çalışmaları yapan araştırmacıların bu konularda ulaştıkları sonuçları içermiştir. Katılımcıların bizzat kendi araştırmalarında elde ettikleri son buluntularını, bulgularını ya da teorilerini anlatmış oldukları bu sempozyum, konularında söz sahibi olan bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Kilikia Sempozyumu'na onur konuğu Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sencer Şahin olmuştur.

Gizemli Kilikia üzerine bilgilerimizi zenginleştirmek için bu sempozyuma katılmış olan tüm meslektaşlarıma teşekkür ederim. Sempozyum'un iki yılda bir tekrar edilmesi amaçlanmaktadır.

Aşağıda adları yazılı bulunan kişi ve kuruluşlara, sempozyum'un gerçekleşmesindeki değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim:

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı sayın Prof. Dr. Onur Bilge Kula,

Mersin Üniversitesi eski Rektörü sayın Prof. Dr. Vural Ülkü,

Sempozyum organizasyon komitesi üyeleri Öğr. Gör. Murat Durukan, Öğr. Gör. Ümit Aydınoglu ve Okt. Murat Özyıldırım,

Atlas Dergisi Yazı İşleri Müdürü Özcan Yüksek ve Arkeolog Füsün Arman ,

Martı Otel ve Genel Müdürü sayın Cemal Akın,
Royal Restoran ve Mersin Seyahat İşletmesi.

Sempozyum'da sunulmuş olan bildirilerin kalıcılığını sağlamak ve bu bilgiyi geniş kitlelerle paylaşabilmek amacıyla bunları yayınlamak da, sempozyum'u gerçekleştirmek kadar önem taşımaktadır. "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi"nin "Olba I" adlı (sayın İçel Valisi Şenol Engin ve Vali Yardımcısı sayın Muzaffer Güzelant'ın katkılarıyla ve T.C. Kültür Bakanlığı'nın olanaklarıyla basılmış olan) ilk yayınından sonra "Olba - Özel Sayısı-" başlığı ile yayına girmiş olan bu kitap, "I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" nun bildirilerini içermektedir.

Bu yayının gerçekleşmesinde bizzat organizasyonu ile ilgilenen ve maddi kaynak yaratan sayın Rektörümüz Prof. Dr. Uğur Oral'a bu değerli katkılarından ötürü sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürü sayın Ergin Ören, Müdür Yardımcısı sayın Mustafa Akray ve bilgisayar operatörü Nur Sema Gültepe'nin basım aşamasındaki yardımları ile "Olba -Özel Sayısı-" oluşturulmuştur. Katkı ve ilgilerinden dolayı ayrıca Almanya Federal Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, Büyükelçi sayın Dr. Hans-Joachim Vergau ve Kültür Müşaviri sayın Dr. Gudrun Sräga'ya teşekkür ederiz.

Saygılarımla,
Doç. Dr. Serra Durugönül
Arkeoloji Bölüm Başkanı ve
KAAM Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sencer ŞAHİN	Tarihi Açıdan Anadolu ve Türk Kimliği3
Ali Duran ÖCAL	Korykos ve Çevresinin Biyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Özellikleri9
Remzi YAĞCI	M.Ö. III.-II. Binde Kilikia'da Ticaret17
Éric JEAN	The "Greeks" in Cilicia at the end of the 2nd Millenium B.C.: Classical Sources and Archaeological Evidence27
Bruno JACOBS	"Freie" Völker im Achämenidenreich-Zu einem Topos in der antiken Überlieferung zur persischen Reichsverwaltung41
Olivier CASABONNE	Local Powers and Persian Model in Achaemenid Cilicia: A Reassessment57
Serra DURUGÖNÜL	Nagidos Üzerine Düşünceler67
Murat DURUKAN	Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa edilmiş Olan Mezarlar79
Kai TRAMPEDACH	Teukros und Teukriden, Zur Gründungslegende des Zeus Olbios- Heiligtums in Kilikien94
Christof BERNS	Der Hellenisticsche Grabturm von Olba.....111
Mustafa SAYAR	Kilikya'da Tanrılar ve Kültler131
Ümit AYDINLIOĞLU	Doğu Dağlık Kilikia'da Villae Rusticae155
Emel Erten YAĞCI	Kilikia'da Cam169
Marion MEYER	Die sog. Tyche von Antiocheia als Münzmotiv in Kilikien185

II

James RUSSEL	The Mint of Anemurium195
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Soli (Cilicia) ve “Soloecismus”209
Jenifer TOBIN	Küçükburnaz: A Late Roman Mansio in Smooth Cilicia221
Gabriele MIETKE	Die Apostelkirche von Anazarbos und Syrien227
Gülğün KÖROĞLU	Yumuktepe Höyüğü 1997 Yılı Ortaçağ Kazı Çalışmaları ve İslami Döneme Ait Bir Cam Kandil241

KİLİKYA`DA TANRILAR VE KÜLTLER (Lev. 25)

*Mustafa SAYAR

Kilikya bölgesinde antik devirde tapınım gören tanrılar Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi o devir yöre halkının yaşadıkları arazinin coğrafi özelliklerinden ve bölgenin ikliminden kaynaklanan gereksinimlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedirler. Bu nedenle yüzölçümünün büyük kısmını dağlık arazinin oluşturduğu Kilikya`da dağ ve bereket tanrılarına yapılan sunular çoğunluktadır. Kilikya`nın Tracheia olarak bilinen batı bölgelerinde olduğu gibi Pedias olarak tanımlanan doğu bölgelerinde de çe itli tanrılara yapılan sunular, epigrafik, nümizmatik ve arkeolojik buluntularla belgelenmektedir.

Bu bildirinin kapsamı içinde zamanımızın el verdiği ölçüde geçtiğimiz on yıl içinde Kilikya bölgesinde yaptığım ara tırmalar sırasında saptadığım antik devir kültürlerini daha önceden bilinenlerle ilişkilendirerek sizlere tanıtmaya çalışacağım. Araştırmalarım Kilikya`nın daha az araştırılmış olan doğu kısımlarına yönelik olduğundan sizlere tanıtacağım tanrı kültürleri de daha çok Doğu Kilikya kökenlidirler. Sizlere burada tanıtmayı tercih ettiğim tanrı kültürleri epigrafik buluntularla Kilikya`da ilk kez belgelenen ya da Anadolu`nun birçok yerlerinde tanınmalarına rağmen Kilikya`da ilk kez karşımıza çıkan kültürlerdir. Bilim dünyasınca yakından tanınan Kilikya`da tapınım gören tanrı ve tanrıçaları ile bunların tapınaklarına zamanımızın kısıtlı olması nedeniyle sadece gerek duyulması halinde kısaca değinmekle yetineceğim.

Kilikya`da bugüne değin epigrafik, nümismatik ve arkeolojik buluntular sayesinde saptanabilen tanrı ve tanrıçalar 1) Dağ tanrı ve tanrıçaları; 2) Doğa tanrı ve tanrıçaları; 3) Bereket tanrı ve tanrıçaları; 4) Nehir tanrı ve tanrıçaları; 5) Sağlık Tanrı ve tanrıçaları; 6) Diğer tanrı ve tanrıçalar olmak üzere altı ana grupta incelenebilir. Bunlardan başka özel bir grubu oluşturan ve Roma İmparator Kültü kapsamında bulunulan Thea Roma kültürünün Kilikya`da da varolduğu bilinmektedir.

* Doç. Dr. Mustafa H. SAYAR, Institut für Altertumskunde der Universität zu Köln Albertus Magnus Platz 50923 Köln/DEUTSCHLAND

DAĞ TANRILARI

Kilikya bölgesinde ilk dikkati çeken unsur bölgenin hem batıda ve hem doğuda genellikle dağlık olmasıdır. Bu durum çağımızda günlük yaşamı etkilediği gibi antik devir de hayatı etkilemekte ve bu da din hayatına yansımaktaydı. Bu nedenle Kilikya bölgesinde antik devirde Roma devri sonlarından hristiyan dininin resmi din olmasına kadar tapınım gören tanrılar arasında dağ tanrılarına yapılan sunular çoğunluktadır.

Kült merkezleri, Çukurova'nın özellikle M. S. 2. yy. sonlarından başlayarak başkenti konumuna ulaşan Anazarbos'ta olduğu anlaşılan iki dağ tanrısı uzun zamandır bilinmektedir.

Bunlardan biri dağ tanrıçası *Aphrodite Kasalitis'* tir¹. Anazarbos ve çevresindeki köylerde bu tanrıçaya sunulmuş çok sayıda yazıtlı yuvarlak sunak Adana Müzesinde bulunmaktadır. Bu yazıtların büyük kısmında *Aphrodite Kasalitis'* e dinleyen tanrıça olarak sunuda bulunmaktadır.

Anazarbos ve yakın çevresinde bulunan adak yazıtları arasında en büyük grubu oluşturan dağ tanrıçası *Aphrodite Kasaleitis'* in sadece *Θεα ἐπιχω* olarak tapınım gören dinleyen tanrıça ile özdeş olduğu da epigrafik buluntulardan anlaşılmaktadır. *Aphrodite Kasalitis* büyük bir olasılıkla bu yörede binlerce yıldır tapınım gören yerli bir tanrıçanın Roma imparatorluk devrinde yöre halkı tarafından o günün inançlarına uyarlanmış haldeki izdüşümüydü². *Zgusta Kassalitis* epithetonunun bir yer adı olan *Kasala* ya da *Kassala'* dan türetilmiş olabileceğini tahmin etmektedir. Ancak bu yerin neresi olduğu henüz saptanamamıştır. Burası belki de bölgedeki en yüksek dağ olan Anazarbos'un Hitit dönemindeki adıydı.

Kült merkezi *Anazarbos* ve yakın çevresi olduğu Roma'da geçen yüzyıl bulunmuş olan bir yazıttan bilinen *Zeus Olybris* kültü ile ilgili olarak Anadolu'da bugüne değin biri Kappadokya'daki Komana antik kentinde diğeri Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde olmak üzere iki yazıt

¹Bu tanrıça ile ilgili ilk epigrafik belgeleri J. Keil bu yüzyılın ilk çeyreğinde Çukurova'ya yaptığı bir araştırma gezisi sırasında Anazarbos dağının batı yamacındaki kayalara oyulmuş merdivenlerden akropole çıkarken görülen tabula ansata ve kaideler üzerinde bulmuştu. Burada belki de tanrıçanın bir kutsal alanı vardı.

²Bkz. L. Robert, *Hellenica XI-XII* (1960) 187 "on connait une Aphrodite Κασαλειτης, assurément avatar d'une déesse indigène."

bilinmekteydi³. Anazarbos ve çevresinde son yıllarda *Zeus Olybris*' e sunulmuş olan birkaç adak yazıtı saptama olanağı buldum. Anazarbos'ta *Zeus Olybris* kültü ile ilgili ilk epigrafik buluntu, alt kısmı kırık bir sunak üzerinde olup adağın *Gaius Lucius Aelianus* tarafından dinleyen tanrı *Zeus Olybris*' e yapıldığı yazıttan anlaşılmaktadır. Diğer yazıt ise Ceyhan ilçe merkezindeki özel bir koleksiyondaki yuvarlak bir sunak üzerinde bulunmaktadır. Üçüncü yazıt ise Adana müzesinde incelediğimiz alt kısmı kırık bir yuvarlak sunak üzerindedir.

Dördüncü epigrafik buluntu ise Anazarbos'un yaklaşık 20 km. doğusundaki Hemite dağının batı yamacında bir kaya kovuğu içine oyulmuş olan iki satırlık yazıttır. *Zeus Olybris*' e sesleniş halinde (=Vokatif) yazılmış olan⁴. bu yazıt, yukarıda değinilen üç *Zeus Olybris* yazıtıyla birlikte *Olybris* kültünün bir dağ tanrısı kültü olduğunu ve Hemite dağının Anazarbos'a bakan batı yamacında bu tanrıya sunuda bulunulduğunu belgelemektedir. Ayrıca srail'deki bir özel koleksiyonda da geçen yıl, bronz levhalar üzerindeki yazıtlarda *Zeus Olybris*' e sunuda bulunulduğu ortaya çıkmıştır⁵.

Tüm bu epigrafik buluntuların ışığında *Zeus Olybris* tıpkı orta dağlık Kilikya'da tapınım gören *Zeus Olbios* gibi bir dağ tanrısı olup, kültü Çukurova'nın ortasında bir ada gibi yükselen *Anazarbos* dağına atfen tapınım görmektedir.

Doğu Kilikya'da tapınım gören bir dağ tanrısı da *Zeus Olympios*' tur. Anadolu'nun birçok yerinde imparator kültü kapsamında tapınım gören *Zeus Olympios* Anadolunun batısında depremlerden sonra finanse ettiği imar faaliyetleri nedeniyle imparator Hadrian ile özdeşleştirilmektedir. *Zeus Olympios*' un Doğu Kilikya'da imparator kültü kapsamında Roma imparatorları ile özdeşleştirildiği Flaviopolis'te bulunan adak yazıtlarında *Zeus Soter* ile

³Bu yazıtlar hakkında bkz. A. v. Domaszewski 1911, 9 ff.; IGRR I 72; L. Robert, *Inscriptions et Reliefs à Ankara*, *Hellenica* IX 1950, sf. 67 vd.; ayrıca H. Schwabl, *RE* XIX, 2 (1972) 342, *Zeus* maddesi; N. Baydur, *Anadolu'daki Kutsal Dağlar, Dağ-Tanrılar*. İstanbul 1995, 103. 1991 yılında Doğu Kilikyada yaptığımız araştırmalar sırasında Anazarbos'un yaklaşık 25 km doğusundaki Hemite dağının Anazarbos'a bakan batı yamacındabir kaya kovuğunun girişine oyulmuş *Zeus Olybris*' e seslenen vokatif halinde bir yazıt gördük. Bu yazıt Hemite dağında *Zeus Olybris*' in tapınım gördüğü küçük bir kült yerinin varlığını belgelemektedir.

⁴1990 yılında bulunan *Zeus Olybris* yazıtları hakkında bkz. M. H. Sayar, *Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi - Coğrafya Araştırmaları* 1990, IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Çanakkale 27-31 Mayıs 1991 (Ankara 1992) 205 vd.

⁵Bu yazıtlar hakkında bkz. B. Isaac, *Dedications to Zeus Olybris*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 117, 1997, 126-128.

birlikte bazen Theois Sevastois ve bazen de Theois Olympiois şeklinde Sebastos yani Augustuslar sözcüğünün yerine kullanılmasından anlaşılmaktadır.

Doğu Kilikya kentlerinden Kastabala'dan Selimiye köyüne getirilmiş olan yuvarlak bir sunağın üzerindeki yazıttan bunun Zeus Olympios'a adandığını öğrenmekteyiz. Belki de bu sunu M. S. 129 yılında Kilikya'ya gelen Hadrian'ı onurlandırmak amacıyla yapılmış idi.

Zeus Olympios Doğu Kilikya'da Anazarbos civarındaki Kısasanlı mevkiinde bulunmuş yuvarlak bir yazıt üzerindeki yazıt sayesinde de belgelenmektedir.

Anazarbos çevresinde tapınım gören bir dağ tanrısının da *Zeus Hysistos* yani en yüksek tepelerin Zeus'u olduğunu Anazarbos'un yaklaşık 10 km. kadar batısındaki Çavuşağa köyündeki yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıttan öğrenmekteyiz.

Zeus Hysistos kültü orta dağlık Kilikya'da Seleukeia civarında bulunmuş olan bir sunak üzerindeki yazıttan da tanınmaktadır.

Orta Dağlık Kilikya kentlerinden Korykos'un kuzeyindeki Gözcü tepesinde iki yıl önce inceleme olanağı bulduğumuz bir sunağın yazıtından ise bunun *Zeus Kolonaios*'a adandığı anlaşılmaktadır. *Kolonaios*, Zeus'un bugüne değin bilinmeyen bir epithetonu olup, büyük bir olasılıkla eski yunancada *yükselti* ya da *tepe* anlamına gelen *kolonos* sözcüğünden türetilmiştir. Buluntu yerinin adından da anlaşılacağı üzere burasının denize hakim bir tepe olması, yüksek yerlerin hakimi olarak tanımlanan tanrı Zeus Kolonaios'a adanmış bir sunağın burada bulunmasının nedenini açıklamaktadır. Adanın adı yazıtta belirtilmeyen bir şehrin archontluğunu yapan iki memurun zamanında yaptırıldığından yazıtın son dört satırında bahsedilmektedir. Burada söz konusu olan şehir büyük bir olasılıkla Korykos idi. Zeus Kolonaios adak yazıtında *Philadelphia* sözcüğünün kazanmış olması bunun Septimius Severus'un ölümünden sonra Caracalla'nın kardeşi Geta'yı 212 yılında öldürtmesiyle ilişkili olduğunu akla getirmektedir. Eğer bu varsayım doğruysa her iki yazıtta M. S. 3. yy. in ilk çeyreğine tarihlenmekteydi ve M.S. 212 yılından sonra bu metinde Geta'nın adını çağrıştıran *philadelphia* sözcüğü kazanmıştır. Gözcü tepesinde Zeus'un bir

kült yerinin varlığı burada bulunan yapı kalıntıları üzerinde yapılacak mimari ve arkeolojik incelemelerden sonra mümkün olabilecektir⁶.

Ceyhan nehri kıyısındaki antik kentlerden Mopsuestia'nın güneyindeki köylerden biri olan Kütüklü köyünde ise *Athena Oreia*'ya yani "dağlarda oturan Athena'ya" adanmış olan bir yazıt saptadık. Yer yer oldukça silik durumdaki yazıtın ilk satırında görülen 184 yıl sayısı büyük bir olasılıkla M.Ö. 67 yılında başlayan Mopsuestia yerel takvimine göre verilmişti ve buna göre bu yazıt M. S. 117 yılına tarihlenmektedir. *Athena Oreia* Kültü orta dağlık Kilikya'da Seleukeia antik kentinin kuzey doğusundaki bir mağarada ve Efrenköy'deki bir kaya üzerindeki adak yazıtından *Athena Krisoa Oreia* epithetonu ile tanınmaktadır⁷. Ayrıca Elaiussa Sebaste'nin kuzeyinde bulduğumuz bir sunağın yazıtından *Athena Oreia*'ya adakta bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Kapız vadisinin kuzeyine doğru ilerlediğimizde bu vadinin batı yamacında Suluin adıyla bilinen bir mağaranın girişinde gördüğümüz bir kült heykeli nişinin altındaki yazıt sayesinde, adı ilk kez burada geçen *Karsalios* isimli Kilikya bölgesine özgü bir dağ tanrıçasını tanımış oluyoruz.

Ovalık Kilikya'nın kuzeydoğu köşesinde Kadirli ilçe merkezinde lokalize edilen Flaviopolis antik kentinde bulunmuş olup, halen Karatepe kazı deposunda muhafaza edilmekte olan yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıttan bu adağın *Zeus Theos*'a yapıldığı anlaşılmaktadır⁸. *Zeus Theos* özellikle Dura Europos çevresindeki ve Trakyanın bazı yerlerinde rastlanan adak yazıtlarından tanınmaktadır⁹.

Zeus Theos kültü Doğu Kilikya'da Flaviopolis dışında Anazarbos'un hemen doğusundaki Babamoğlu Höyükte bulunmuş olan yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıt sayesinde belgelenmektedir.

⁶Th. S. MacKay de burada *Zeus Korykos*'a adanmış bir tapınak olduğu görüşündedir, bkz. MacKay gös. yer 2107.

⁷Bu yazıtlar hakkında bkz. MAMA III Nr. 33; S. Durugönül, *Athena Krisoa Oreia*, *Epigraphica Anatolica* 10, 1987, 115 vd.

⁸Bu sunağı bizlere gösteren Karatepe kazısı başkanı, Prof. Halet Çambel'e teşekkür ederiz.

⁹Bu konu hakkında bkz. H. Schwabl, *Zeus I. Epiklesen*.RE 19/2 (1972) 315.

Kilikya´da saptadığımız dağ tanrıları grubunda son olarak tanıtmak istediğim tanrı, Kilikya halkı tarafından tapınımı olmamakla birlikte Kilikya´da bu tanrının bir kült belgesi bulunduğundan değinilmesi gerektiği kanısındayım. Söz konusu tanrı Seleukos krallığında yaygın şekilde tapınım gören *Zeus Kasios*´tur. Aigeai civarında 1996 yılında saptadığımız yazıtlı bir levha üzerindeki yazıtın ilk iki satırından bu yazıtın Seleukos kralı *III. Antiochos* için yaptırıldığı anlaşılmaktadır. M. Ö. 223 yılından 187 yılına kadar 36 yıl hüküm süren *III. Antiochos*´a¹⁰ büyük oğlu *Antiochos*, karısı ve diğer çocukları ile birlikte sunuda bulunan kuzeni *Themison* bu adağı kralın ve ailesinin sağlığı için *Zeus Kasios*´a adanmıştı. Yazıtın son satırında adı okunan *Kasios*, *Zeus* ile özdeşleştirilmiş olan semitik bir tanrıdır¹¹. *Zeus Kasios* kültürünün en eski ve en önemli merkezi Hatay ilimizde bulunan ve *Ziyaret dağı* adıyla bilinen *Kasion* dağıdır. Roma imparatorları *Traian*, *Hadrian* ve *Julian Apostata*´nın bu kült yerini ziyaret etmeleri *Zeus Kasios*´un Roma imparatorluk devrinde ve geç antik devirde bölgedeki en önemli tapınım yerlerinden biri olma özelliğini sürdürdüğünü göstermektedir. *Zeus Kasios*´un diğer bir önemli kült yeri de Mısır´da bulunan *Pelusion*´dur¹². Ayrıca *Kasios* kültü Yunanistan, Ege Adaları, Kuzey Afrika, İsrail´de bulunan çok sayıda epigrafik ve nümizmatik buluntu sayesinde bilinmektedir¹³. Anadolu´da ise *Kasion* dağının adı ilk kez *Keramos*´ta bulunan bir mezar şiirinde geçmekle birlikte¹⁴, *Zeus Kasios*´a doğrudan adak yapılması Anadolu´da ilk kez bu adak yazıtı ile belgelenmektedir.

DOĞA TANRILARI

Kilikya adak yazıtlarında dağ tanrılarında sonra en fazla tapınım gören ikinci büyük grubu fırtına, gök gürültüsü, yıldırım ve zelzele gibi doğa

¹⁰H. H. Schmitt, *Untersuchungen zur Geschichte Antiochos des Grossen und seiner Zeit*, Wiesbaden 1964, 92 vdd.; L. Robert, *Fouilles d´Amyzon en Carie*, Paris 1983, 164.

¹¹Bu tanrı hakkında bkz. A. Salač, *ΖΕΥΣ ΚΑΣΙΟΣ*, BCH 46, 1922, 160 - 189; A. Adler, RE X 2 (1919) 2265 vdd.; H. Schwabl, RE X A (1972) 320 f.; E. Weber, *Zeus Kasios und Zeus Sarapis*, Wiener Studien 8, 1974, 204 vdd.; Y. Hajjar, *Divinités oraculaires et rites divinatoires en Syrie et en Phénicie à l´époque gréco-romaine*, ANRW II 18. 4 (1990) 2264 vdd.; W. Fauth, *Das Kasion-Gebirge und Zeus Kasios*, Ugarit-Forschungen 22, 1990, 105 vdd.

¹²Salač, gös.yer 166 ff.; P. Chuvin - J. Yoyotte, *Documents relatifs au Culte de Zeus Casios*, Rev. Arch. 1986, 41 ff.; Fauth, gös. yer 110 ff.

¹³Salač, gös. yer 161 ff.

¹⁴E. Varinlioglu, *Ein Epigramm aus Keramos*, Epigraphica Anatolica 3, 1984, 133-135; aynı yaz.. *Die Inschriften von Keramos*, IK. 30. Bonn 1986, 22-24 No. 11 satır 7. Burada *Kasion* dağı Mısırdaki *Pelusion* ile özdeşleştirilmektedir. Ancak burada herhalde Antakya civarındaki *Kasion* dağı söz konusu edilmektedir, bu husuta krşl. Fauth, gös. yer. 112.

olaylarını etkilediklerine inanılan tanrılar oluşturmaktadırlar. Bunlardan Kilikya'da en fazla tapınım göreni yıldırım tanrısı *Zeus Keraunios*'tur¹⁵. Makedonya kökenli olup özellikle Roma devrinde Suriye eyaletinde yaygın bir tapınımı olan bu kültün epigraphik belgelerinden ikisi Anazarbos civarında bulunmuş olan iki yuvarlak sunak üzerindeki yazıtlardır.

Zeus Keraunios'un kült belgelerinden bir diğeri de Anazarbos'un batısındaki köylerden Köseli'de bulduğumuz yuvarlak bir sunak üzerindeki adak yazıtından sunağın *Zeus Keraunios*'a "faydalı olması için" sunulmuş olduğunu görüyoruz.

Ceyhan ilçe merkezinde bulunan bir koleksiyonda *Zeus*'a adanmış olduğu kabartmasından anlaşılan adak stelinin ise Mopsuestia ve Aigeai antik kentleri arasındaki İsalı köyü civarından getirildiği söylenmektedir. *Zeus* ayakta ve her iki elinde yıldırım demeti tutar durumda tasvir edilmiştir. Adağı yapana Iulia isimli kadının rüyasında aldığı buyruk üzerine tanrıya sunuda bulunduğunu stelin yazıtından öğrenmekteyiz. Burada kabartmasını gördüğümüz tanrı da büyük bir olasılıkla *Zeus Keraunios* idi.

Zeus Keraunios'a adanmış olan bir diğer ilginç buluntu ise *Epiphaneia*'da bulunmuş olan üçgen alınlıklı ve köşe akroterli bir steldir. Alınlığın altındaki çukurlaştırılmış alan boş bırakılmıştır. Bu alanın hemen altındaki yazıtta "*Amykasis Sunağının Tanrısı Keraunios Helios Serapis'in bilicisi Protogenes (sundu)*" yazılıdır. Yazıtın üzerindeki boş bırakılmış alanda belki de bu sunağın boya ile yapılmış bir betimlemesi yer almaktaydı. Adakta bulunulan tanrı *Zeus* olup burada Suriye'de çok görülen *Keraunios* epithetonu ile anılmaktadır. Ancak bununla yetinilmeyip *Zeus Kerunios* bu yazıtta *Helios Sarapis* ile de özdeşleştirilmektedir. Bilindiği gibi *Sarapis* Mısır kökenli bir tanrıdır. *Helios* ta doğu kökenli bir tanrı olup birçok arkeolojik ve epigrafik buluntu sayesinde bu tanrıya *Zeus-Helios-Sarapis* şeklinde tapınımında bulunulduğu belgelenmektedir¹⁶. Bildiğim kadarıyla bu yazıt *Zeus Keraunios* ile *Helios Sarapis*'in özdeşleştirildiği ilk epigrafik buluntudur. Böylece Anadolu'nun bu kesiminde sıkça rastlanan doğu ve batı

¹⁵*Zeus Keraunios* için genel olarak bkz. Cook, *Zeus* II (1925) 806-817; H. Schwabl, RE X A (1975) 322 vd.ve ay. yaz. RE Suppl. XV (1978) 1461.

¹⁶Bu örneklerden bazıları için bkz. G. J. F. Kater-Sibbes, Preliminary Catalogue of *Sarapis* Monuments. Leiden 1973, 151 No. 802 (Mermer *Zeus-Helios-Sarapis* heykeli) ve 186 Nr. 948 (Bronz *Zeus-Helios-Sarapis* heykelciği); Ayrıca bazı *Zeus-Helios-Sarapis* adak yazıtları için bkz. W. Hornbostel, *Sarapis*. Leiden 1973, 23 f., 197 und 234

kültlerinin kaynaşması (= synkretizm) bir kez daha belgelenmektedir. Yazıtın diğer ilginç bir yönü de *Zeus Keraunios Helios Sarapis*'in burada *Amykasis* sunağının tanrısı olarak tapınım görmesidir. *Amykasis*'in bugünkü Amik ovasının adından da anlaşıldığı gibi bu bölgede kullanılan bir toponym yani bir yer ismi ile ilişkili olduğunu tahmin etmekteyiz¹⁷. Eğer bu varsayım doğru ise *Amykasis* sunağının tanrısı olan *Zeus Keraunios Helios Sarapis* Amanos dağlarının güneyinden, kuzeyde ovalık Kilikya içlerine kadar yayılan bir alanda tapınım görmekteydi.

Zeus Keraunios ve *Zeus Helios* kültürlerinin ayrı ayrı tapınım gördüğünü Kilikya'da bu tanrılara adanmış olan çeşitli adak yazıtları sayesinde biliyoruz. *Zeus Keraunios* kültürünün batı dağlık Kilikya'daki varlığı Kestros, Germanikopolis (=Ermenek) civarındaki Damlaçalı¹⁸ ve Direvli'de bulunan yazıtlar sayesinde bilinmektedir.

Zeus Helios kültü ise Flaviopolis, Mopsuestia ve Kastabala'da bulunan yazıtlarla belgelenmektedir.

Anazarbos'un 12 km kuzeyindeki Pekmezci köyü civarında bulunan yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıttan da, ürünü doludan koruduğuna inanılan *Zeus Halazeos*'a adakta bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere halen olduğu gibi tarih boyunca da Anadolu'da en çok korkulan doğa olaylarından biri olan depremin Kilikya bölgesinde de büyük tahribat ve kayıplara yol açtığı antik kaynaklar ve yazıtlar sayesinde belgelenmektedir. Antik yazarlardan Malalas'ın *Chronographias*ından öğrendiğimize göre ovalık Kilikya antik kentlerinden Anazarbos imparator Nerva devrinden beri birçok kez deprem felaketine uğrayarak büyük zarar görmüştü¹⁹. Prokopius'ta kentin M. S. 6. yy. da iki kez büyük deprem felaketleri sonucunda tahrip olduğunu ve imparatorlar tarafından onartıldığını yazmaktadır. Anazarbos'ta bulunan bir yazıtta *Ge Hedria* isimli tanrıçaya *Zeus Soter* ve *Poseidon Asphaleis* ile birlikte sunuda bulunulmaktadır. Anadolu'nun deprem felaketine uğrayan birçok antik

¹⁷*Zeus βώμος* kültü Suriye'de bulunmuş olan bir adak kültü sayesinde tanınmaktadır. Bu yazıt hakkında bkz. IGLS II (1939) 310 f. Nr. 569. *Zeus βώμος* kültü hakkında bkz. H. Schwabl, RE X A (1972) 293 s. v. Zeus I. Epiklesen.

¹⁸S. dazu, Bean - Mitford 1970, 204 Nr. 230; ferner s. auch. Mitford 1990, 2150.

¹⁹Malalas, *Chronographia* X.

kentinde depremin kentlerinde Poseidon kültünün ihmal edilmesi nedeniyle bu kentlerin Poseidon tarafından cezalandırılması olduğu yorumunu yapan birçok Batı Anadolu kentinde depremlerden sonra yaygın bir şekilde sunuda bulunulduğu yazıtlarla belgelenmektedir²⁰. Poseidon Asphaleis'e Aigeai'da da sunuda bulunulmuştur²¹. Ge Hedria isimli tanrıçanın deprem sırasında hiçbir şeyin yerinden oynamamasını sağladığına inanılmaktaydı.

Zeus Soter Doğu Kilikya'da bu yazıt dışında Anazarbos'ta bulunan iki adak yazıtının yanısıra Kastabala ve Flaviopolis'te bulunan adak yazıtları sayesinde de tanınmaktadır. Anazarbos'ta bulunan yazıtlardan birinde *Zeus Soter Uranios* erpithetonu ile sunuda bulunulmaktadır.

Poseidon Asphaleios ise Aigeai'da bulunan bir yazıt sayesinde bilinmektedir²². Bu tanrıların tümüne depreme karşı koruyucu olmaları umuduyla sunuda bulunulmaktadır.

Korykos'un batısında Cennet ve Cehennem obruklarının kuzeyinde sürdürdüğümüz çalışmalar sırasında Gözcü tepesi ya da Göztepe diye bilinen mevkide bazı yapı kalıntılarının bulunduğu yerde saptadığımız 4 yazıttan ikisi sunaklar üzerinde olup bunlardan biri *Zeus Korykios*'a adanmıştır. 1890 yılında İngiliz araştırmacı Theodor Bent tarafından burada görülerek yayınlanmış olan bu yazıt ve civardaki antik yapılardan birinin duvarına kazınmış olan *Zeus Korykios* grafitto yazıtı nedeniyle bazı araştırmacılar burada bir Zeus tapınağı olduğunu tahmin etmektedirler²³.

Cennet ve Cehennem obruklarının güneyindeki kilise yapısının duvarlarında kullanılmış olan içeren bloklar üzerindeki şahıs isimlerinin Zeus Korykios kültünün rahipleri oldukları²⁴ ve bu blokların Gözcü

²⁰Poseidon'un karada ve denizde depremlere yol açtığına inanılması ve bu tanrıya çeşitli kentler tarafından depremlerle bağlantılı olarak yapılan adaklar hakkında bkz. J. Mylonopoulos, Poseidon, der Erderschütterer. Religiöse Interpretationen von Erd-und Seebeben. şu kongre yayınında: Naturkatastrophen in der antiken Welt. Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums. 6, 1996. Stuttgart 1998. 82-89.

²¹Bu yazıt hakkında bkz. IGRR III 921.

²²IGRR III 921.

²³Th. Bent - E. L. Hicks, Inscriptions from Western Cilicia, JHS 12, 1891, 242 Nr. 26; IGRR III 860; G. Dagron - D. Feissel, Inscriptions de Cilicie. Paris 1987, 44 Nr. 16; Zeus Korykios kültü hakkında bkz. H. Schwabl, RE XA (1972) 328 s.v. Zeus I. Epiklesen; ve aynı yaz. RE Suppl. XV (1978) 1170 ff.; Th. S. MacKay, Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia, ANRW II 18.3 (1990), 2106 vd.

²⁴Bu konu hakkında bkz. R. Heberdey - A. Wilhelm, Reisen in Kilikien. Wien 1896, 72; J. Keil - A. Wilhelm, Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien. (MAMA 3) Manchester 1931, 216.

tepesindeki yapıdan kilise inşasında kullanılmak üzere buraya getirilmiş oldukları tahmin edilmektedir²⁵.

Çok eski devirlerden beri zelzele, fırtına ve yanardağ patlaması gibi doğa olaylarına sebep olduğuna ve Zeus tarafından cehennem obruğunun dibindeki mağaraya kapatıldığına inanılan *Typhon* isimli yaratığın efsanesinin antik dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Kilikya'nın bu bölgesinde de yerel bir söylence olarak anlatılması bu bölgede Zeus'la ilgili çok eski bir Anadolu kültürünün varlığını kanıtlamaktadır²⁶. Olba civarında kapsamlı bir araştırma yapmış olan Th. S. MacKay de burada Zeus Korykos'a adanmış bir tapınak olduğu görüşündedir²⁷.

BEREKET TANRILARI

Roma imparatorluk devrinde antik dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Kilikya'da da tarım insanların en önemli uğraşı alanıydı. Bu nedenle Kilikalıların ürünlerinin bereketli olmasını sağladıklarına ve ürünlerini koruduklarına inandıkları tanrılara yaptıkları sunular üçüncü büyük adak yazıtları grubunu oluşturmaktadır.

Anazarbos'un yaklaşık 12 km kuzeybatısındaki Yassıçalı köyünde bulunan bir blok üzerindeki yazıtta, burada adları belirtilen ve bir kısmının M. S. 1. y.y.da Roma vatandaşlık hakkına sahip oldukları anlaşılan Anazarbosluların kurdukları derneğin tohum ve ürün tanrısı *Zeus Kronos*'a tanrının heykelinin üzerinde bulunduğu bu podyumu (=kathedran) sundukları belirtilmektedir. Yazıtın başlangıcında yine Anazarbos takvimine göre verilmiş olan 129 yıl sayısına göre adağın M.S. 110 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Anazarbos'un kuzeybatısındaki Yassıçalı köyünde bulunan bir adak yazıtında da, Zeus'un ürünün bereketli olmasını sağlayan *İyi Tanrı = Agathos Theos* epithetonunu taşıdığını görüyoruz. Anazarbos takvimine göre verilmiş

²⁵Bu varsayım için bkz. M. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1996, 15. Araştırma Sonuçları Toplantısı I (1997) 342 dipnot 26.

²⁶M. S. 1. yy. başlarındaki antik dünyanın coğrafi tanımını yapan Pomponius Mela Cennet ve Cehennem obrukları ile Typhon efsanesine ayrıntılı olarak değinmektedir, bkz. Pomponius Mela I 76; ayrıca bkz F. Hild - H. Hellenkemper, Kilikien und Isaurien. Wien 1990, 314 vd. *Korykion Antron* maddesi. Typhon hakkında bkz. J. Schmidt, Roscher Lexicon V. Cilt 1916-1924, 1426ce1454. *Typhon* maddesi.

²⁷Bkz. MacKay gös. yer 2107.

271 yıl sayısına göre 252 yılına tarihlenen stelin yazıtından Domninus'un bu sunuyu iyi tanrıya, Nike tanrıçasına, bereket tanrısı Uranos'a ve rahip Theodotos'a Claudianus, oğlu Domentianus tapınak köleleri Marcianus ve Claudianus'un katılımlarıyla adadığı anlaşılmaktadır. Büyük bir olasılıkla Yassıçalı köyünde yazıtta sunuda bulunan tanrıların tapınım gördüğü yerel bir tapınak vardı.

Kozanın Yüksekören köyünde bulduğumuz bir başka stel üzerindeki yazıtta da yi Tanrı ve Tanrıçaya sunuda bulunulduğu anlaşılmaktadır. Anazarbos takvimine göre verilen 324 yıl sayısına göre stelin M. S. 305 yılında Musiaos tarafından diktirildiği anlaşılmaktadır.

Orta dağlık Kilikya-Doğu Isauria sınırındaki Claudiopolis antik kentinin lokalize edildiği Mut ilçe merkezi civarında bulunmuş olan bir sunağın yazıtından *Zeus Karpotrophos*'a adanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu kültün varlığı bölgede özellikle bahçe tarımının Roma imparatorluk devrinde de yaygın olduğunu ve çiftçilerin meyvelerinin bol olması için güzel meyveler getiren Zeus'a adakta bulduklarını düşündürmektedir.

Kozan ilçe merkezinin kuzeyindeki Andıl dağının güney yamacında bulunmuş olan yazıtlı bir tanrıça büstü üzerindeki yazıtta bu eserin *Demeter*'e adandığı anlaşılmaktadır. Bu tanrıçanın bir benzerinin 1991 yılında Kadirli'nin Yeşilyayla köyünde²⁸, bir başka benzerinin de Kadirli'nin kuzeyindeki yaylalardan birinde bulunması Doğu Torosların güney yamaçlarındaki antik yerleşmelerde genellikle bu bereket tanrıçası kültünün yaygın olduğunu belgelemektedir.

Kadirli ilçe merkezinin 17 km. kadar kuzeyindeki Yeşilyayla köyünde yol yapım çalışmaları sırasında ortaya çıkmış olan bir tanrıça büstünün kaidesindeki yazıtta bu heykeli *Asklepiades* isimli birinin arkadaşlarıyla birlikte köye sunduğu ve *Askleis* isimli sanatkarın da eseri yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak yazıtta ne köyün antik adından ve ne de tanrıçanın adından bahsedilmektedir. Sol elinde meşale ve sağ elinde zeytin dalı tutan bu heykel yöresel bir bereket tanrıçası olduğu izlenimini vermektedir. Kadirli Ala Camii bahçesine, Kadirli civarından getirilmiş olan yarım yuvarlak bir

²⁸Bu buluntu hakkında bkz. M. H. Sayar, P. Siewert, H. Taeuber, Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi - Coğrafya Araştırmaları, 1991. X. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Ankara 25-29 Mayıs 1992. Ankara 1993, 179.

sütun üzerindeki kabartma aynı tanrıçanın benzeridir. Belki de bu tanrıça, Kadirli'nin Bahadır köyünde bulunmuş olan Aramice bir yazıt sayesinde tanıdığımız *Kubaba Pirvaşua*'nın Roma devrindeki devamı olduğu sanılan *Artemis Perasia*'dır. Çünkü Artemis Perasianın da bazı sikkeler üzerinde bereket tanrıçası atribüleriyle tasvir edildiği görülmektedir. İçel'in Mut ilçesi civarında bulunmuş olan bir stelin üzerinde de benzer bir tanrıça kabartması vardır. Stelin üzerindeki arslan kabartması dolayısıyla bu tanrıça, Kybele olarak yorumlanmaktadır²⁹.

Doğu Kilikya kentlerinde bulunmuş adak yazıtları arasında ilginç bir grubu da Roma imparatorlarının tanrı ve tanrıçalarla ve özellikle Dionysos ve Demeter ile özdeşleştirilmeleri oluşturmaktadır³⁰. Çok verimli topraklara sahip ovada ürün ve bereket tanrıları olan Dionysos ve Demeter'in tapınım görmüş olmaları çok doğaldır. Dionysos - Demeter çiftinin imparator kültü ile doğrudan ilişkilendirilmesinin Doğu Kilikya antik kentlerinin imparatorlardan çeşitli ayrıcalıklar elde etmek amacıyla uyguladıkları bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır.

Kadirli ilçe merkezinde bulunduktan sonra, İskenderun'dan yurt dışına kaçırılmak istenirken yakalanan yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıtta kurtarıcı Zeus'a (=Zeus Soter) *Dionysos Kallikarpos*'a, tüm tanrı ve tanrıçalara 3 kez kentin *demiurgos* memurluğunu yapmış ve hayat boyu Dionysos rahipliğine seçilmiş olan Asklepiades oğlu Iulianos'un bu adağı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu yazıt sayesinde Flaviopolis'te, *Dionysos Kallikarpos* kültürünün varlığını öğrenmekteyiz³¹. Flaviopolis'te 4. kez görülen *demiurgos* memuriyeti, doğu Kilikya şehirlerinden Aigeai, Anazarbos, Kastabala, ve Tarsos'ta da yazıtlar sayesinde belgelenmiştir. Bir yıllığına bu memuriyete seçilenler yerel yönetimle ilgili görevleri yanısıra, kült törenlerinden de sorumluydular³². Bu yazıt Anazarbos'ta bu yüzyılın başında bulunarak Adana müzesine getirilmiş olan bir yapı yazıtında imparator Domitian'ın iki *demiourgos* tarafından *Dionysos Kallikarpos* olarak onurlandırılmasını akla getirmekte ve buradaki Zeus Soter'in Flaviopolis'in kurucusu olduğu bilinen

²⁹Bu stel hakkında bkz. R. Fleischer, *Reisenotizen aus Kilikien*, AA 1984, 85-90.

³⁰Bu konu hakkında bkz. R. Ziegler, *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik. Studien zum Festwesen in Ostkilikien im 2. und 3. Jh. n. Chr.* Düsseldorf 1985, 143 vdd.

³¹Doğu Kilikya kentlerinden Aigeai'da bulunmuş iki adak yazıtında da *Dionysos Kallikarpos*'a sunuda bulunmaktadır. Bu yazıtlar hakkında bkz. aşağıda dip not 33.

³²Doğu Kilikya şehirlerindeki *Demiurgos* memuriyeti hakkında bkz. Chr. Veligianni - Terzi, *Damiurgen: Zur Entwicklung einer Magistratur*, (Diss. Heidelberg 1977) 137 vd.

Vespasian´dan dolayı Flaviuslar sülalesinin son temsilcisi olan Domitian mı olabileceğini düşündürmektedir.

Aigeai´da bulunmuş olan bir yuvarlak sunağın üzerinde *Dionysos Kallikarpos*´a ve *Demeter Karpotrophos*´a adakta bulunmaktadır³³. Bu sunağın diğer yüzünde de tüm imparatorlara sunuda bulunulması Dionysos-Demeter çiftinin imparator ve imparatoriçelerle bir tutulmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bugün Plymouth´da bulunan bir Kilikya yazıtında da *Dionysos Kallikarpos* ve *Demeter Karpotrophos*´a sunuda bulunulmakta aynı yazıtın arka yüzünde ise yine adı silik olduğu için okunamayan bir imparatora sunuda bulunulmaktadır. Mopsuestia´da bulunan bir yazıtta ise bir taraftan *Dionysos Kallikarpos* ve *Demeter Karpotrophos*´a sunuda bulunulurken aynı sunağın öbür yüzünde Caracalla ve annesi Iulia Domna onurlandırılmaktadır. Aigeai´dan Yumurtalık ilçe merkezinin 6 km kadar kuzeydoğusundaki Demirtaş köyüne götürülmüş alt yarısı kırık yuvarlak bir sunak üzerinde farklı zamanlara tarihlenen iki ayrı yazıt metni görülmektedir. Yazıtların biri *Demeter Karpotrophos*´a, tüm imparatorlara, imparator Hadrian´a ve tanrıça İsis´e sunulmaktadır. Sunağın diğer yüzündeki yazıtta ise imparator Caracalla onurlandırılmaktadır. Hadrian´ın 129 yılında Tarsus´tan gelip kara yoluyla, Antiocheia´ya giderken, Aigeai´dan geçtiği tahmin edilmekte, Caracalla´nın ise, 215 yılında Aigeai´daki Asklepios tapınağını ziyaret ettiği sikkeler sayesinde bilinmektedir³⁴. Caracalla´nın onurlandırılma yazıtının Hadrian´ın onurlandırıldığı yazıtlı kaideye yazdırılması, herhalde Severuslar sülalesinin, Antoninler sülalesinin devamı oldukları iddiasına dayandırdıkları propogandadan dolayıdır.

Yine Aigeai civarında bulduğumuz bir yapı yazıtından kentin zengin hemşehrilerinden bir kadının dört adet stoayı babasının miras bıraktığı paradan tanrıça Demeter ve Aigeai için yaptırdığını öğrenmekteyiz.

İskenderun ilçesine bağlı Uluçınar (=Arsuz) kasabasında bulunan Rhossos antik kenti³⁵yerleşmesinin höyüğünden ortaya çıkarılan eserlerin

³³ *Dionysos Kallikarpos*´a ve *Demeter Karpotrophos*´a Aigeai´da bulunmuş bir başka yazıtta birlikte adakta bulunmaktadır. Bu yazıt hakkında, bkz. G. Dagron - D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie*, Paris 1987, 121 vd. No 78 Lev 32.

³⁴ H. Bloesch, Caracalla in Aegeai, *Congresso internazionale di numismatica*, Roma 11-16 settembre 1961 (Roma 1965) Vol II. 307 - 312.

³⁵ Rhossos hakkında bkz. F. Hild - H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*. Viyana 1990, 392 *Rossos* maddesi.

toplandığı açık hava müzesinde beyaz mermer bir blok üzerinde tanrı *Dionysios*'a adak yazıtı dikkati çekmektedir. Kilikya'nın en güneydoğusundaki bu kentte Dionysos kültürünün varlığını ilk kez belgeleyen bu yazıt harf karakterlerine göre Hellenistik devir başlarına tarihlenebilmektedir.

NEHİR TANRILARI

Tarımın yapılabilmesi ve bol ürün alınabilmesi için en önemli unsurun su olduğu şüphesizdir. Bildiğimiz gibi Kilikya akarsu bakımından görelî olarak zengin bir bölgedir. Belli başlı akarsular doğudan batıya Ceyhan (=Pyramos), Seyhan (=Saros), Tarsus çayı (=Kydnos), Limonlu çayı (=Lamas), Göksu (=Kalykadnos), Kaledıran (=Charadros) ve Sedre (=Syedra) çayıdır. Ayrıca antik adları henüz sapatanamamış Sombaz, Savrun, Kozan çayı gibi birçok küçük akarsu da vardır. Bu akarsular bugün olduğu gibi antik devirde bir yandan ürünün verimli olmasını sağlarken, öte yandan da bazen nehir yatakları henüz islah edilmediğinden meydana gelen taşkınlar sonucu ürünlerin yok olması sonucunu doğruyor ve bazen de yeterli su olmayan mevsimlerde kuraklık sonucu büyük zararlara yol açıyordu. Böylesine önemli olan nehirlerin Kilikya halkı tarafından tanrılaştırılarak tapınım görmeleri doğaldı. Araştırmalarımız sırasında nehir tanrılarında bazılarına sunulan adakları inceleme olanağı bulduk.

Bu adak yazıtlarından biri geçen yıl Anazarbos'un doğusundaki arazisinde Ceyhan nehri yatağında bulunmuş olup sununun Ceyhan nehrinin antik adı olan nehir tanrısı *Pyramos*'a yapılmış olduğu üzerindeki yazıttan anlaşılmaktadır.

Anazarbos'un yaklaşık 10 km kadar güneydoğusundaki Tecirli köyü civarında bulduğumuz yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıttan ise "*Oresibelos*" isimindeki nehir tanrısına sunu da bulunmaktadır. Bu tür adaklarda nehir tanrısının aynı adı taşıyan nehrin personifikasyonu olduğu dikkate alındığında, civarda antik devirde "*Oresibelos*" adını taşıyan bir akarsuyun varlığı söz konusu olmakta ancak bunun bölgedeki akarsulardan hangisiyle özdeş olduğunu kesin olarak saptamak mümkün olamamaktadır. Bölgenin en büyük akarsuyu olan Ceyhan nehrinin antik adının "*Pyramos*" olduğunu biliyoruz. Bu durumda *Oresibelos*, antik devirde *Pyramos*'a dökülen civardaki daha küçük akarsulardan birinin adı olmalıydı. Ancak yazıtın buluntu yeri

de dikkate alındığında Oresibelos'un Toros dağlarından doğup Anazarbos'un doğusunda Pyramos'a dökülen bugünkü Savrun çayı ile özdeş olduğu düşünülebilir. Ancak kesin konuşmak için bu olasılığın ileriki yıllarda bulunacak başka delillerle de desteklenmesi gerekir. Bu buluntunun yardımıyla, Adana müzesinde yaptığımız çalışma sırasında, buluntu yeri bilinmeyen yazıtlar arasında dikkatimizi çeken bir yazıtın da Anazarbos civarından getirilmiş olabileceği olasılığı kuvvetlenmektedir. Çünkü bu yazıtta "Arasibelos" isminde bir nehir tanrısına sunu da bulunmaktadır. *Oresibelos* ve *Arasibelos* isimleri arasındaki fonetik benzerlik dolayısıyla her iki yazıtta da aynı nehir tanrısına sunuda bulunduğu kanısındayız.

Ayrıca Adana Müzesinde incelediğimiz yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıttan da bunun nehir tanrısı *Aneinos*'a adandığı anlaşılmaktadır. Buluntu yeri bilinmeyen bu yazıtta bahsedilen nehrin neresi olduğunu saptamak bu aşamada mümkün olamamaktadır.

Anazarbos'un kuzeyindeki araştırmalarımız sırasında da Acarmantaş köyü civarında bulduğumuz bir su kaynağındaki çok aşınmış durumdaki yazıt burada nehir tanrısına sunuda bulunduğu belgelenmektedir. Bugün Sombaz çayının kaynaklarından biri olan bu kaynaktan antik devirde Anazarbos'u besleyen iki su yolundan kuzeyde bugün kalıntıları görülen su yoluna su gönderilmekteydi.

Silifke müzesindeki çalışmalarımız sırasında da, antik *Seleukeia* ile özdeş olan Silifke ilçe merkezinde Göksu nehri kıyısında bulunmuş ve Göksu nehrinin antik devirdeki adı olan *Kalykadnos* ile aynı adı taşıyan nehir tanrısına adanmış olan yazıtlı bir sunak inceledik³⁶. Böylece sikkelerde tasvirleri görülen nehir tanrısı *Kalykadnos* ilk kez epigrafik bir buluntu ile de belgelenmektedir.

SAĞLIK TANRILARI

İnsanların en önemli gereksinimlerinden biri de sağlık sorunlarının giderilmesidir. Kilikya bölgesinde de antik dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi sağlık tanrı ve tanrıçası Asklepios ve Hygieia'ya birçok sunuda bulunulmuştur. Ancak Kilikya bölgesini diğer bölgelerden ayıran en önemli

³⁶Bu sunağın yazıtı hakkında bkz., M. H. Sayar, Weihung an den Flußgott Kalykadnos, Ege Üniversitesi, Arkeoloji Dergisi 2, 1994, 121-122.

özellik antik dünyanın en önemli sağlık merkezlerinden birinin Doğu Akdeniz'in en önemli limanı olan Aigeai'da bulunmasıdır. Pergamon ve Kos adasındaki sağlık merkezleriyle birlikte antik dünyanın önde gelen üç sağlık merkezinden biri olan Aigeai Asklepionunun yeri henüz saptanamamıştır. Aigeai'da bulunan bir sunak üzerindeki Asklepios'a sunu yazıtı dikkati çekmektedir.

Uzunoglan Tepesinde bulunduktan sonra civardaki köylerden birinin çeşmesine inşa edilmiş olan yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıtın ilk satırından bu sunağın *Hygieia*'ya adanmış olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtın eski Yunancada ve anlamına gelen *kai* sözcüğü ile başlaması bu sunağın *Hygieia*'dan başka bir tanrıya daha adanmış olduğunu göstermektedir. Adı ya başka bir sunağın üzerinde ya da bu sunağa boya ile yazılmış olan bu tanrı büyük bir olasılıkla *Asklepios* idi. Bu bölgede Eski Mantaş'ın birkaç km batısındaki Andıl tepesinde 1994 yılında *Asklepios* ile birlikte *Hygieia* kültünün bulunduğu bir kutsal alan saptanmıştır³⁷.

Kozan ilçe merkezinin kuzeyindeki Andıl dağının güney yamacında ana kayadan oluşturulmuş insitu bir bloğun ön cephesinde yanyana iki pafta içinde iki yazıt metni saptadık. Bunlardan soldaki metin *Asklepios* ve *Hygia*'ya iki sunak adanmış olduğunu belirten bir yazıt olup, ilk satırında M.Ö. 19 yılında başlayan Anazarbos takvimine göre verilen 180 yıl sayısına göre M. S. 161 yılına tarihlenmektedir. Sağdaki paftanın içindeki yazıtın ilk satırlarının çok tahrip olmasına rağmen yazıtın sağlam kalmış satırlarında adağı yapanlardan bazılarının adları okunabilmektedir. Bu yazıtlı bloğun yanındaki hemen hemen aynı büyüklükteki bir başka monolit blok üzerinde yine yanyana iki pafta üzerinde çok aşınmış durumda iki yazıt metni görülmektedir. Bunlardan soldaki paftadaki ilk satırında görülen 170 yıl sayısına göre bu eser M. S. 151 yılına tarihlenmektedir. Geri kalan satırları çok aşınmış olan bu metnin kalan kısmında büyük bir olasılıkla adağın yapıldığı tanrı ya da tanrıların adları yazılıydı. Sağdaki paftada da tıpkı yukarıda sözü edilen eserde olduğu gibi adağı yapanların adları bulunmaktaydı. Bu iki bloğun civarında bulunmuş olan bir başka blok üzerindeki yazıt ise ilk satırında verilen 220 yıl sayısına göre M. S. 201

³⁷ Andıl tepesi üzerindeki kutsal alanın buluntu haberi hakkında, bkz. M. H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1994, XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I Ankara 1996, 59 vd.

yılına tarihlenmektedir. Bu eser de üzerindeki yazıttan anlaşıldığına göre Asklepios'a adanmış bir sunağın parçası idi.

Asklepios ve *Hygia*'ya yapılan sunular Andıl dağının güney yamacında en azından M. S. 2. yy.ın ikinci yarısında bu tanrıların yoğun olarak kullanılan yerel bir kutsal alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

VARIA

Bir diğer grubu ise çeşitli işlevleri olduğuna inanılan ya da belli bir bölgede tapınılan tanrı ve tanrıçalar oluşturmaktadır.

Bunlar arasında en önemlisi Osmaniye ili Kesmeburun ve Bahçe köyleri arasında bulunan *Hierapolis-Kastabala* antik kentinde kült merkezinin bulunduğundan Strabo'nun bahsettiği *Artemis Perasia* kültüdür. Anadolu din tarihi yönünden de büyük önem taşıyan Perasia'nın Anadolu ana tanrıçalarından biri olduğu Kadirli'nin Bahadır köyünde bulunan aramice bir adak yazıtında Kubaba=Kybele olarak ta adlandırılması nedeniyle bilinmektedir. Kastabala'da ortaya çıkan vezinli bir yazıtta *Perasia* Artemis, Hekate, Selene, Demeter ve Aphrodite ile bir tutulmaktadır³⁸. Strabo, Perasia'nın gece yapılan kült törenlerinde tanrıçanın rahibelerinin çıplak ayaklarıyla, yanmaksızın trans halinde kızgın kömürler üzerinde yürüdüklerini anlatmaktadır³⁹. Ateş taşıyan adıyla yazıtlarda sunuda bulunan Perasia'nın atribüsünün meşale olduğunu sikkelerden öğrenmekteyiz. Kültü özellikle M. S. 2. yyın ikinci yarısında parlayan *Artemis Perasia*'nın Kastabala'daki tapınağının yeri henüz tam olarak belirlenememiştir. Artemis Perasia yazıtlarının bulunduğu yerin hemen önündeki terasın, yaptığımız yeni gözlemler sonucu, konumu dolayısıyla Artemis Perasia tapınağının aranması için uygun bir yer olduğu kanısındayız.

Bu arada Kastabala antik kenti civarında bir köyde bulduğumuz yazıtlı yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıttan ateş tanrısı *Theos Pyretos*'a sunuda bulunduğu anlaşılmaktadır⁴⁰. İlk anda akla gelen, bu tanrının epithetonundaki yanan ateş anlamına gelen Πυρ sözcüğünden Artemis

³⁸Bu yazıt hakkında bkz. L. Robert, *La Déesse de Hierapolis Castabala (Cilicie)*. Paris 1964, 33.

³⁹Strabon XII 537.

⁴⁰Bu yazıt hakkında bkz. M. Sayar - P. Siewert - H. Taeuber, *Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*. 547. Band. Viyana 1989, 16-17.

Perasia'nın kült törenlerindeki ateş ile ilişkili olduğudur. Ancak antik kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla bu tanrının adındaki ateş sözcüğü, yanan ateş anlamında değil, insan vücudunu ısısı olarak kullanılan latince *febris* sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kelimenin bu anlamı göz önüne alındığında Theos Pyretos bir ateş tanrısı olmaktan çok bir sağlık tanrısıdır. Bu tanrının tapınım görmesi herhalde Çukurova'da yakın zamana kadar çok yaygın olan sıtma salgınları ile ilişkilidir. Büyük bir olasılıkla antik devirde de sıtma bu bölgede çok yaygındı ve vücut ısısını etkileyen bu hastalığı iyileştirmesi için Theos Pyretos'a sunu da bulunulmaktaydı.

Kült merkezinin Ionia'daki Maeandros Magnesia'sında olduğu bilinen *Artemis Leukophryene* ile ilgili bir kült belgesi Mopsuhestia'da bulunmuştur. Antik kentin hyğnn kuzeyinde su deposu yapımında bulunmuş olan ve daha sonra başka bir yapıda devşirme malzeme olarak kullanıldığından yazıtı tahrip olmuş olan yuvarlak bir sunak üzerindeki metinde bir Artemis Leukophryene rahibesinin adı kısmen okunabilmektedir. Artemis Leukophryene kültünün Kilikya'da ortaya çıkması büyük bir olasılıkla Magnesia'dan Orontes kıyısındaki Antiocheia'ya (=Antakya) gelen göçmenlerin Kilikya ile ticari ilişkileri sonucu bu tanrıçanın kültünü Ceyhan nehri kıyısındaki Mopsuhestia'ya tanıtılmalarına bağlanabilir.

Antik ağda Didyma ile Milet'in ilişkisine benzer bir ilişki içindeki Doğu Kilikya yerleşmelerinden Mallos ile Magarsos'tan *Magarsos*'un lokalize edilmek istendiği Karataş ilçe merkezinin 3 km. kadar güneybatısındaki Drtdirek mevkiinde bulunan yazıtlardan Magarsos'ta bir *Athena Magarsia* tapınağı bulunduğu bilinmektedir.

Anazarbos'ta dağın batı yüzündeki bir mağara içinde 19. yy.'ın son çeyreğinde İngiliz araştırmacı Bent tarafından görülmüş olan tabula ansata içindeki bir adak yazıtı ilginç bir tanrılar kombinasyonu göstermektedir. Anazarbos takvimine göre verilmiş 172. yıl sayısından hareketle M. S. 153 yılına tarihlediğimiz yazıt metninde *Zeus, Hera* ve *Ares* şehrin koruyucuları olarak sunuda bulunulmaktadır. Ayrıca metinde *Theoi Agreoi* denilen tanrıların rahibi de söz konusu edilmektedir. Burada söz konusu olanlar av tanrıları olup av köpekleriyle mağaralarda oturduklarına inanılırdı. Bu sunağın da bir mağara içinde yapılmasının nedeni herhalde buydu.

Elaiussa-Sebaste antik kenti kuzeyinde yaptığımız incelemeler sırasında üç adet kalkan kabartmalı, üzerlerindeki yazıtlardan Kader tanrıçası *Tyche* ve ay tanrıçası *Selene*'ye adanmış oldukları anlaşılan sunaklar bulduk. *Tyche*'ye Batı Kilikya'da Adanda, Antiocheia ad Cragum, ve Seleukeia'da bulunan adak yazıtlarında da sunuda bulunmaktadır. Ayrıca Nephelion'da geçen yıllarda saptadığımız bir yapı yazıtı sayesinde buradaki tapınağın *Tychaion* olduğu belgelenmektedir. *Selene* ise Batı Kilikya'da, Ermenek, Dalisandos, Kanytelis, Kayabaşı, Klaudiopolis, Lamas, Narlı ve Zenopolis'te bulunan sunu yazıtlarıyla tanınmaktadır.

Mopsuestia'da bulunan bir blok taş üzerindeki iki ayrı mektup metninden antik kentteki *İsis-Sarapis* tapınağının hellenistik krallar tarafından sağlanmış olan dokunulmazlığının Sulla ve Lucullus tarafından M.Ö. 83 yılında uzatılması söz konusu edilmektedir. Mektup *Mopsuestia* kenti şehir ve halk meclislerine hitaben yazılmış olup kentin *İsis - Sarapis* tapınağından söz etmektedir. Epiphaneia'da incelediğimiz bir adak yazıtında da Sarapis kültü *Zeus Keraunios Helios* kültü ile birlikte tapınım görmekteydi.

Anazarbos'un batısındaki köylerden Koyunevinde bulunan yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıtta Tanrıça *Euthenia*'ya adakta bulunmaktadır. Üzerindeki Anazarbos takvimine göre verilen 118 yıl sayısına göre M. S. 99 yılına tarihlenen yazıttan şehrin ve eyaletin Zeus'unun rahibi olan Demetrios'un adağı yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi Kilikya lejyon birliklerinin konuşlandırılmadığı bir Roma eyaleti idi. Buna rağmen Roma ordusuna mensup askerlerin mezar taşlarına zaman zaman rastlamaktayız. Birkaç yıl önce de Flaviopolis antik kentinde Roma askerleri tarafından imparatorluğun en batıdaki eyaletlerine kadar taşınan bir tanrıya yapılmış olan bir sunuya rastladık: *Dolichenos*. Kült merkezi Gaziantep'in Dülük köyünde olan Dolichenos genellikle Zeus ile bir tutularak Iupiter Dolichenos adıyla Roma ordusunda tapınım görmekteydi⁴¹. Ancak Flaviopolis'te incelediğimiz bu adak yazıtında Dolichenos dinleyen tanrı olarak tanımlanmaktadır. Adağı yapanın ordu mensubu olduğunu belirten bir sözcük yazıtta yoktur.

⁴¹Iupiter Dolichenus hakkında bkz. M. Hörig, Iupiter Dolichenus. ANRW 17. 4 (1984) 2136-2179.

Bu tanrılar grubunda son olarak özellikle orta dağlık Kilikya´da yaygın şekilde tapınımı olan *Hermes* ve *Herakles* kültleri dikkati çekmektedir.

Olba antik kentinin arazisinde birçok kapı söğesinde ve kulelerde güç sembolü olarak atribülerinden biri olan lobutunun kabartmasıyla karşımıza çıkan Herakles´in bir kabartması da Ovalık Kilikya´da Anazarbos´ta Arap surları içinde devşirme olarak kullanılmış durumda bulduğumuz in-situ olmayan bir blok üzerinde görülmektedir.

Hermes ise bilindiği gibi Çatıörendeki tapınağı yanısıra atribülerinden Kerykaionu ile birçok orta dağlık Kilikya yerleşmesinde belgelenmişti. Buranın güneyinde kayalara oyulmuş merdivenlerle çıkılan bir podyum üzerinde bulunan Hermes kabartmalı bir stel de bu tanrının kültürünün bu bölgede yaygın olarak tapınım gördüğünü gösteren bir başka belgedir.

Mersin´de geçen yüz yıl sonlarında görülerek yayınlanmış olan ve halen Atina´daki Fransız Arkeoloji Enstitüsünün koleksiyonunda bulunan M. Ö. 197 yılına tarihlenen bir adak yazıtında Seleukos kralı III. Antiochos için Hermes ve Herakles´e sunuda bulunulmakta ve Antiochos bu iki tanrı ile bir tutulmaktadır. Soloi´de bulunmuş olan bu yazıtın metninden sunuyu yapanın *Koila Syria* ve *Phoinikeia* eyaletlerinde baş rahiplik yapan Ptolemaios ismindeki komutan olduğu anlaşılmaktadır⁴².

Soloi/Pompeiopolis´te bir süre önce bulunmuş olan ve M. Ö. 40 yılına tarihlenmekte olan bir yazıtta kentin zengin hemşehrilerinden Diodotos Zeuksidos isminde birinin kentteki bir stoayı kendi maddi olanaklarıyla Hermes, Herakles ve kentin halk meclisi için yaptırdığını öğrenmekteyiz.

Apollon ise bugüne kadar Batı Kilikya´da Antiocheia ad Cragum, Direvli, Klaudiopolis, Laertes, Sarnıçbeleninde orta Kilikya´da Seleukeia ve Tarsos´ta tanınmaktadır. Tarsos´ta *Apollon*´un *Patroos* ve *Epekoos* epithetonları ile tapınım gördüğünü yazıtlardan öğreniyoruz.

⁴²Bu yazıt hakkında bkz. G. Radet, *Inscription Relative a Ptolémée fils de Thraseas*, BCH 14, 1890, 587-589; OGIS 230; bu yazıtın M. Ö. 197 yılına tarihlenmesi için bkz. M. Holleaux, *Études Épigraphie et d'histoire Grecques*. Band III. Lagides et Séleucides. Paris 1942, 161; yazıtın Atina´da bulunduğu koleksiyondaki fotoğrafı için bkz. Y. Grandjean - G. Rougemont, *Collection de l'École Française d'Athènes*, BCH 96, 1972, 109-110.

İMPARATOR KÜLTÜ

Tanrı ve Tanrıçalarla imparator ve yakınlarının eş tutulması eyalet başkenti Tarsos'un sikke ve yazıtlarında da görülmektedir. Tarsos sikkelerinden öğrendiğimize göre *Antinoos Neos Iakchos*, Caracalla ise Plautilla ile evlenmesinden sonra *Neos Dionysos* olarak onurlandırılmaktadır. Tarsos sikkelerinden Commodus'un *Herakles*, Macrinus'un da *Apollon Patroos* ile bir tutulduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca Tarsus'taki bir sunu yazıtında da *Apollon Patroos* onurlandırılmaktadır.

Doğu Kilikya kentlerinden Hierapolis-Kastabala'da bulunan bir yazıtta da Roma imparatoru Mark Aurel'in karısı Genç Faustina'nın *Nea Hera* olarak onurlandırıldığı görülmektedir⁴³. Faustina'nın M. S. 176 yılında Kappadokya'nın Halala köyünde ölmesi üzerine Mark Aurel buraya karısının anısına şehir statüsü vererek adını Faustinopolis yapmıştı.

THEA ROMA KÜLTÜ

Tanrıça Roma kültürünün de Anazarbos ve yakın çevresinde yaygın şekilde tapınım gördüğü bugüne kadar bulunan dört epigrafik buluntu ile belgelenmektedir. Bu yazıtlardan ikisinde Tanrıça Roma tek başına ve diğer ikisinde de tüm imparatorlarla birlikte onurlandırılmaktadır⁴⁴. Tanrıça Roma kültü Batı Kilikya'da da Antiocheia ad Cragum'daki bir yazıt sayesinde tanınmaktadır.

⁴³Bu yazıt hakkında bkz. M. Sayar, Ehreninschrift für Faustina, Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 547. Band. Viyana 1989, 9.

⁴⁴Anazarbos'ta Tanrıça Roma kültürünün varlığı Anazarbos civarında bulunan bir diğer adak yazıtı ile Anazarbos'ta bulunan bir yazıtta adları geçen iki Dea Roma rahibi dolayısıyla bilinmektedir; bu yazıtlar hakkında bkz. Dagron - Feissel, Inscriptions de Cilicie. Paris 1987, 159 No. 99; R. Mellor, The Worship of the Goddess Roma in the Greek World, Göttingen 1975, sf. 88 vd. ve sf. 226 No:220.

1988-1997 YILLARI ARASINDA KİLİKYA'DA BULUNAN ADAK YAZITLARI LİSTESİ

Tanrı:	Bulutnu Yeri:	Bulutnu Yılı:
Helios	Mopsuestia	(DF 1987, 132)
Artemis Leukophryene (DIA)	Mopsuestia	1989
Helios Soter(DIA)	Kastabala (Bağçeköy)	1988 (SST 1989, 15)
Theos Pyretos(DIA)	Kastabala (Kesmeburun)	1988 (SST 1989, 16)
Dionysos(DIA)	Rhosos	1990
Isis -Serapis tapınağı (DIA)	Mopsuestia	1990
Zeus Olybris (sunak)	Anazarbos	1990
Zeus Olybris (kaya yazıtı)(DIA)	Hemite	1991
Zeus Olybris (sunak)(DIA)	Mehmet Kurt Koleksiyonu	1996
Artemis Perasia	Kastabala	1991 (yayınlı)
Dionysos Kallikarpos(DIA)	Flaviopolis	1991
Dionysos Kallikarpos(DIA)	Aigeai	1991
Dionysos Kallikarpos	Aigeai	(DF 1987, 121)
Theos Kronos(DIA)	Yassıçalı (Anazarbos)	1991
Bereket Tanrıçası(DIA)	Yeşilyayla (Flaviopolis)	1991
Demeter Karpothrosos	Aigeai	(DF 1987, 121)
Euthenia Thea(DIA)	Saygeçit-Koyunevi (Anazarbos)	1991 (DF 1987,188)
Zeus (şehrin ve eyaletin Zeusu)(DIA)	Saygeçit-Koyunevi(Anazarbos)	1991 (DF 1987,188)
Zeus Halazeos(DIA)	Pekmezci (Anazarbos)	1991
Zeus Keraunios(DIA)	Köseli (Anazarbos)	1992
Zeus Keraunios	Anazarbos (Mahmut Dilci evi)	(DF 1987, 158)
Zeus Hypsistos(DIA)	Çavuş ağı (Anazarbos)	1992
Zeus Theos	Anazarbos	1990
Zeus Olou(m)pios	Anazarbos (Kırsanılı)	1990
Zeus Soter(DIA)	Anazarbos (Taş lıhöyük)	1990
Zeus Soter	Anazarbos (Tekeli)	1990
Zeus, Hera, Ares(DIA)	Anazarbos (Mağara içinde)	1993
Agathos Theos	Yüksekören (Anazarbos)	1992
Agathos Theos(DIA)	Yassıçalı (Anazarbos)	1994
Thea Epekoo Aphrodite(DIA)	Anazarbos	1993 (Mus. Adana)
Aphrodite Epekoo(DIA)	Anazarbos	1995
Aphrodite(DIA)	Çukurköprü	1992
Aphrodite Kassalitis(DIA)	Anazarbos	1995
Aphrodite Kassalitis Ephkoo Thea (DIA)	Anazarbos	(Keil-Bauer 1914)

Thea Kassalitis Ephkoo(DIA)	Anazarbos	(Keil-Bauer 1914)
Thea Kassalitis Ephkoo(DIA)	Anazarbos	(Keil-Bauer 1914)
Thea Epekoo(DIA)	Anazarbos (Akdam)	1993
Thea Epekoo(DIA)	Anazarbos	1993 (Adana Müz.)
Thea Epekoo(DIA)	Anazarbos	1993 (Adana Müz.)
Thea Epekoo(DIA)	Anazarbos	1993 (Adana Müz.)
Thea Epekoo(DIA)	Anazarbos (?)	Adana Müz.
Oresibelos(DIA)	Tecirli	1992
Arasibelos(DIA)	(Adana Müzesi)	1992
Theos epekoos	Kızıldere (Mopsuestia)	(DF 1987, 135)
Demeter	Narlıören (Aigeai)	1993
Karsiolitis	Kargılıbük (Tarsos)	1993
Apollon Epekoos	Tarsos	(DF 1987, 72)
Theos Ouranos(DIA)	Yassıçalı	1994
Asklepios ve Hygieia Soter(DIA)	Çamlıbel (Kastabala)	1988 (SST 1989, 15)
Asklepios ve Hygieia(DIA)	Andıl	1994
Hygieia(DIA)	Eski Mantaş	1996
Demeter(DIA)	Andıl	1994
Herakles (DIA)	Anazarbos	1991
Nehir tanrısı	Acarımantaş (Anazarbos)	1995
Zeus Keraunios Helios Sarapis(DIA)	Epiphaneia	1996
Pyramos (Nehir Tanrısı)(DIA)	Sakarçalı	1997
Zeus(DIA)	Mehmet Kurt Koleksiyonu	1997
Athena Oreia (DIA)	Kütüklü	1997

İMPARATORLUK KÜLTÜ

Thea Rome	Anazarbos	1990
Thea Rome	Sağkaya (Anazarbos)	1993
Thea Rome	Anazarbos	1994
Thea Rome	Anazarbos (Ceyhanbekirli)	(DF 1987, 159).
Theois	Kastabala	(SST 1989, 19)
Theois	Kastabala	(SST 1989, 19)
Theois	Kastabala	(SST 1989, 20)
Theois	Kastabala	(SST 1989, 20)
Theois	Kastabala	(SST 1989, 20)
Theois	Kastabala	(SST 1989, 20)
Sebastois Aioniois	Kastabala	(SST 1989, 21)
Sebastois	Kastabala	(SST 1989, 21)
Sebastois	Kastabala	(SST 1989, 22)
Sebastois	Kastabala	(SST 1989, 22)
Sebastois	Kastabala	(SST 1989, 22)
Sebastois	Kastabala	(SST 1989, 22)
Nea Hera	Kesmeburun (Kastabala)	(SST 1989, 9)

ORTA DAĞLIK KİLİKYA

Tanrı:	Buluntu Yeri:	Buluntu Yılı:
Zeus Hysistos(DIA)	Seleukeia ad Calycadnum	1993
Kalykadnos (nehir tanrısı)	Seleukeia ad Calycadnum	1992
Eis Theos	Esenpınar	1994
Eis Theos(DIA)	Elaiussa Sebaste	1996
Athena Oreia	Elaiussa-Sebaste kuzeyi	1994
Tyche	Elaiussa-Sebaste kuzeyi	1994
Selene	Elaiussa-Sebaste kuzeyi	1994
Hermes Kerykaionu	Elaiussa Sebaste kuzeyi	1997
Zeus Korykios (DIA)	Göztepe (Korykos)	1996
Zeus Korykios	Göztepe (Korykos)	(DF 1987, 44)
Hermes Korykios	Göztepe	(DF 1987, 44)
Zeus Kolonaios(DIA)	Göztepe (Korykos)	1996
Zeus Karpotrofos(DIA)	Claudiopolis	1997
Tychaion(DIA)	Nephelion	1997

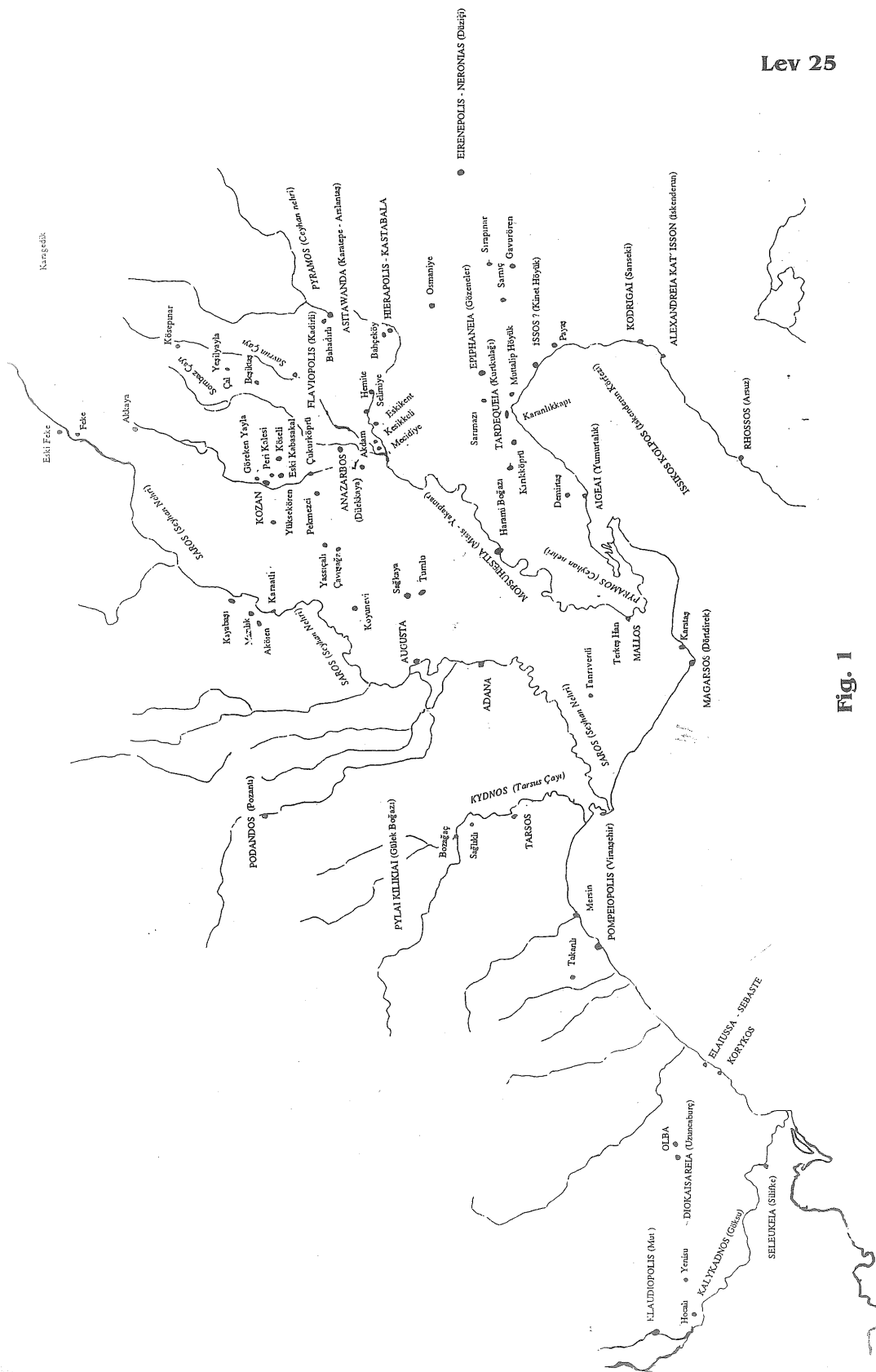

Fig. 1